

บทนำ

ลิลิตพระลอ เป็นลิลิตเรื่องหนึ่งในลิลิตทั้งหมดของไทย วรรณคดีเรื่องนี้จัดว่าเป็นวรรณคดีที่มีความไพเราะมาก จนได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรใน พ.ศ. 2459 ให้เป็นยอดของคำประพันธ์ประเภทลิลิต¹ วรรณคดีเรื่องนี้มีอายุเก่าแก่ซึ่งสังเกตได้จากการใช้คำโบราณซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทางตีความในการศึกษา แต่ถึงกระนั้นลิลิตพระลอก็ใช้ถ้อยคำไพเราะซาบซึ้งกินใจซึ่งมีอยู่หลายตอน กับทั้งเนื้อเรื่องมีส่วนช่วยให้ผู้ฟังสามารถออกมาได้เต็มทีคือ เนื้อเรื่อง เป็นเรื่องของความรักไม่ใช่เนื้อเรื่องในพงศาวดาร เช่นเดียวกับขบวนพยุหยาตรา หรือลิลิตตะเลงพ่าย จึงจำกัดให้การแต่งวรรณคดีนั้นเป็นไปได้ไม่เต็มที่ สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจในลิลิตพระลอคือ การที่กวีใช้ถ้อยคำให้อ่านเกิดจินตนาการคล้อยตาม จึงทำให้ลิลิตพระลอเกินทั้งส่วนวนและความคิด แม้แต่กวีผู้แต่งลิลิตพระลอเองมีความมั่นใจในผลงานของตนเต็มเปี่ยมว่ามีความไพเราะเป็นเลิศ ดังกับกล่าวทำนองโอ้อวดว่า

รุ่มลักสรบศาสตร์วน	หญิงชาย
จักกล่าวกลอนพระลอ	เลิศผู้
ไพเราะเรียบบรรยาย	เพราะยิ่ง เพราะนา
สมบัติผู้เสียดู	ล่อเล่าโลมใจ ²

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน (พระนคร: ศิลปบรรณาการ, 2511), หน้า ข.

² ลิลิตพระลอ (พิมพ์ครั้งที่ 16; พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513), หน้า 2.

เมื่อผู้วิจัยได้อ่านลิลิตพระลอจนจบเห็นว่า เป็นความจริงดังคำที่กวีได้โอ้อวดเอาไว้ เพราะการใช้ถ้อยคำในวรรณคดีเรื่องนี้ไม่ว่าจะเป็นตอนใด บทใดจะเห็นได้ว่ามีความไพเราะแทรกอยู่เกือบทุกตอน และในตอนท้ายของเรื่องกวียังกล่าวย้าถึงคุณค่าของวรรณคดีเรื่องนี้ไว้อีกว่า

เป็นศรีแก่ปากผู้	ผจงฉันท์
คือกุมมาลาสร	เรียบร้อย
เป็นดนิมประดับกรรณ	ทุกเมื่อ
กลกระแจะทองน้อย	หนึ่งใดแรงใจ ³

เป็นความจริงดังกล่าว เพราะวรรณคดีเรื่องนี้เป็นศรีแก่ปากผู้แต่งราวกับดอกไม้ที่เลือกมาแล้วเป็นอย่างดีมาเป็นเครื่องประดับแกหู และก่อให้เกิดผู้อ่านได้รับความชื่นอกชื่นใจราวกับได้กลิ่นกระแจะที่เตะเพียงเล็กน้อย

ความไพเราะของวรรณคดีเรื่องนี้อยู่ที่การใช้ถ้อยคำ ซึ่งกวีได้แสดงความสามารถในการใช้ถ้อยคำได้อย่างยอดเยี่ยม การสร้างคำขึ้นมาใช้ในประโยคและสัมผัสก่อให้เกิดความไพเราะทั้งในด้านเสียงและความหมาย คำแต่ละคำมีความหมาย ก็นความกว้างไม่มีการแต่งโดยการเรเข้าหาสัมผัสเลย ในทางบทบาทก่อให้เกิดภาพพจน์คล้อยตามเมื่อได้ยินเสียงก็ยิ่งจะเห็นภาพตามไปด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวในบทที่ว่าด้วยเรื่องของภาพพจน์และจินตนาการ

การได้ศึกษาลิลิตพระลอโดยละเอียดจะพบว่า มีศัพท์ต่าง ๆ อยู่หลายคำ ที่ดูเหมือน ๆ ไม่น่าจะเป็นปัญหาแต่อย่างใดนั้น โดยแท้จริงแล้วกลับเป็นปัญหามากมายและส่วนใหญ่ได้กลายเป็นศัพท์พจนานุกรมยากแก่การเข้าใจ เช่น

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 162.

แวน	แปลว่า	ว่องไว ⁴
เขี้ยว	แปลว่า	ไป, รีบไป ⁵
กระไค	แปลว่า	คุ้นเคย ⁶
กว่าขึ้น	แปลว่า	ยิ่งกว่าทั้งสิ้น ⁷
ให้ช่าง	แปลว่า	ร้องไห้อย่างมากมาย ⁸
อรรธัง	แปลว่า	งามแน่นน้อย, งามอ่อนแอ ⁹

ฯลฯ

ศัพท์บางคำเป็นภาษาถิ่นต่าง ๆ บางคำเป็นศัพท์เก่าแก่สมัยไม่มีใช้ในปัจจุบัน จะมีใช้เฉพาะวรรณคดีที่ร่วมสมัยเดียวกัน ภาษาที่เป็นคำศัพท์เก่านี้จะช่วยในการศึกษา-เกี่ยวกับการหาเวลาของวรรณคดีที่แต่งร่วมสมัยด้วย

⁴พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2493 (พิมพ์ครั้งที่ 5 พระนคร: โรงพิมพ์-รุ่งเรืองธรรม, 2503), หน้า 848.

⁵เรื่องเดียวกัน หน้า 214.

⁶ภิญโญ จิตต์ธรรม, ภาษาถิ่น (สงขลา . โรงพิมพ์เมืองสงขลา, 2513), หน้า 16.

⁷พระวรวงศ์เธอ, คู่มือลิลิตพระลอ (พระนคร . โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513 หน้า 183.

⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 240.

⁹สมเด็จพระมหาธีรวงศ์, พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง ฉบับปณิธาน (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2513), หน้า 192.

อีกสิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดและน่าศึกษาอย่างยิ่งในวรรณคดีเรื่องนี้คือ เรื่องการใช้ภาษาถิ่นของภาคต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นภาคอีสานและภาคเหนือ จะเห็นได้ว่าภาษาถิ่นต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมก่อให้เกิดปัญหาแก่ผู้ศึกษาภายหลังซึ่งมีไวยากรณ์ในท้องถิ่นที่ใช้ภาษาเหล่านั้น ดังนั้นในการวิจัยวรรณคดีเรื่องนี้จึงได้มีการรวบรวมภาษาถิ่นต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ โดยได้นำคำที่มีใช้เหมือนกันในแต่ละถิ่นมาเปรียบเทียบกัน และแยกศึกษาคำที่มีใช้ในแต่ละถิ่นเพื่อให้ทราบความหมายของคำต่าง ๆ เหล่านั้น อันจะเป็นการช่วยให้การศึกษาวรรณคดีเรื่องนี้ถูกต้องตรงจุดประสงค์ยิ่งขึ้น

ความดีเด่นของลิลิตพระลอ นอกจากเรื่องของภาษาที่ไพเราะแล้ว กำนันเนื้อเรื่องก็มีคุณค่าหลายอย่าง บางบทแสดงความเป็นจริงของโลกคือ เรื่องของกรรมที่ตกทอดมาถึงพระลอ เพราะบิดาของพระองค์คือท้าวแมนสรวงได้ฆ่าท้าวพิลาศบิดาของพระพิชัย-พิฆนุกร และในที่สุดพระลอต้องมารับกรรมนั้น บางบทแสดงความรักของแม่ที่มีต่อลูกและแสดงความกตัญญูของชาที่มีต่อเจ้า หรือแสดงชีวิตความเป็นอยู่ในราชสำนักและแม่แต่หลักธรรมของกษัตริย์ สิ่งเหล่านี้มีคุณค่าทางด้านความรู้ ความเป็นจริงและให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน นอกจากนี้ในลิลิตพระลอยังมีสำนวนโวหารอันเป็นสุภาษิตที่ดีเด่นไม่น้อยหน้าวรรณคดีเรื่องใด เช่น

เอาสินสะกางสอกจ้าง   แข็งคั่งเหล็กเงินง่าง
 อ่อนไค้โดยใจ¹⁰

หรือ

สิ่งไค้ในโลกล้วน   อนิจจัง
 คงแต่บาปบุญยัง   เทียงแท้

¹⁰ลิลิตพระลอ, หน้า 83.

คือเงาติดตัวตรัง
ตามแหวนปทุมแล้ว

ตรึงแน่น อยู่หนา
กอดเกื้อรักษา¹¹

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาในเรื่องของการใช้คำในลิลิตพระลอ เช่น การตัดคำ การใช้คำซ้ำ การแผลงคำ การใช้สัมผัสอักษร ภาวะทู่ การเล่นคำ กล่าวทั่วไปคือศึกษาเรื่องลักษณะของการประพันธ์
  2. เพื่อศึกษาในเรื่องสำนวนโวหารที่มีความถี่เด่น ตลอดจนบทเปรียบเทียบและบทสุภาพิตในลิลิตพระลอ
  3. เพื่อศึกษาเรื่องภาษาถิ่นต่าง ๆ ที่ปรากฏในลิลิตพระลอ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจความหมายในวรรณคดีเรื่องนี้อย่างลึกซึ้ง
  4. เพื่อศึกษาในเรื่องของภาพพจน์และจินตนาการ อันเป็นผลที่เกิดจากการใช้คำของกวีในการสร้างภาพ หรือสร้างความคิดให้ผู้อ่านคล้อยตามไปด้วย
- ก่อนที่จะศึกษาในเรื่องของคำ และส่วนอื่น ๆ ของลิลิตพระลอ ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงเรื่องผู้แต่งและสมัยที่แต่งลิลิตพระลอ ตลอดจนสถานที่ซึ่งปรากฏตามเนื้อเรื่อง อันเป็นหัวข้อที่น่าสนใจแก่ผู้ศึกษาลิลิตพระลออย่างยิ่ง

สันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่งลิลิตพระลอ

ลิลิตพระลอจะเป็นพระราชนิพนธ์ของกษัตริย์พระองค์ใด ปัญหาที่ยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ นักปราชญ์ทางภาษาหลายท่านได้พยายามสันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่ง โดยรวบรวมเหตุผล

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

มาจากหลาย ๆ ทางซึ่งพอจะเชื่อถือได้บ้าง แต่กระนั้นก็ยังไม้อาจตัดสินลงไปได้แน่นอน ว่ากษัตริย์พระองค์ใดทรงแต่งลิลิตพระลอ เพราะพระองค์มิได้เปิดเผยตัวเองออกมาอย่าง ชัดแจ้ง ทั้งนี้จะเป็นเพราะเหตุมูลใดไม่ทราบ แต่ที่รู้แน่ชัดคือ ผู้แต่งมีความเชื่อมั่นในตัวเอง และภาคภูมิใจในผลงานของตนที่มีความไพเราะ เป็นเลิศ และเมื่อผู้ใดได้อ่านก็จะไ้แรง ใจของความเพลิดเพลินจากการอ่าน เพราะเรื่องลิลิตพระลอเป็น "ถนิมประดับกรรม" คือเครื่องประดับแก่หู ความชอบพอจะแสดงให้เห็นว่ากวีต้องเป็นผู้มีความมั่นใจในผลงาน ของตนเป็นอย่างยิ่ง

การที่สันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่งลิลิตพระลอนี้ ได้มีกลุ่มหนึ่ง เสนอความคิดเห็น จากการเพ่งเล็งในข้ออ้างโคลงสองบาทข้างท้ายว่า

จบเสรีจุมหาราชเจ้า	นิพนธ์
ยอยศพระลอคน	หนึ่งแท้
พี่เลี้ยงอาจเอาคน	ตายก่อน พระนา
ในโลกนี้สุดแล้ว	เลิศล้ำคุณสวรรค
จบเสรีจเยวราชเจ้า	บรรจง
กลอนกล่าวพระลอยง	ยิ่งผู้
ใครฟังยอมไหลหลง	ดาอิม ฟังนา
ดีแรกแรกรักชู	เต็มแท้รักจริง ¹²

กลุ่มเสนอมักตีความโดยอาศัยโคลง 2 บทดังกล่าวเป็นหลัก โดยหมายความว่า มหาราช นั้น ได้แก่ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ผู้ทรงเป็นมหาราชองค์หนึ่งของไทยเป็น ผู้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเป็นกวีอยู่ด้วย จึงทำให้ พวกที่มีความเชื่อว่าพระองค์เป็นผู้ทรงพระราชนิพนธ์ลิลิตพระลอมีความมั่นใจยิ่งขึ้น ประกอบ

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 162.

กับโคลงในบทท้ายที่ว่าพระเขวราษเป็นผู้ช่วยเหลือ กลุ่มเสนอก็คือความว่า เจ้าฟ้าอภัยทศเป็นผู้เขียนเรื่องนี้หลังจากที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงนิพนธ์เสร็จแล้ว

จากการที่กลุ่มเสนอก็คือความว่าผู้แต่งคือสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และเจ้าฟ้าอภัยทศเป็นผู้เขียน โดยยืมเอาโคลงสองบทท้ายเป็นหลัก ทำให้เกิดกลุ่มคักค่านไม่เห็นด้วย เพราะโดยทั่วไปคำว่าทหารราช เป็นคำที่ใช้เป็นพระนามพระมหากษัตริย์พระองค์ใดก็ได้ที่ปกครองประเทศชาติให้เจริญและร่มเย็นเป็นสุข เช่น พระนเรศวรมหาราช, พระปิยมหาราช ฯลฯ ฉะนั้น พระคุณนามว่าทหารราชนี้ไม่จำเป็นต้องใช้เฉพาะสมเด็จพระนารายณ์¹³ เท่านั้น

เมื่อมีกลุ่มคักค่านความเห็นของกลุ่มเสนอ มีความเห็นไปอีกแนวหนึ่งและเสนอว่าประการแรกการใช้หลักฐานทางภาษาเข้าประกอบในการพิจารณาโดยการวิเคราะห์ภาษาที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมนั้น ๆ เป็นหลัก และมีความเห็นว่าในยุคคลสมัยใดที่มีภาษาอย่างไรใช้ ภาษาในสมัยนั้น ๆ มักจะมีปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ด้วย เมื่อพิจารณาลิลิตพระลอจะพบว่า ภาษาที่ใช้เกินกว่าภาษาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และมีคำบางคำไปตรงกับคำในมหาชาติคำหลวง เช่นคำว่า แวน แปลว่า วงไว แดงแง แปลว่า ทำท่าทางให้ผิงผายมีสง่า กวาชิน แปลว่ายิ่งกว่าทั้งสิ้น ฯลฯ เพราะฉะนั้น จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้พวกคักค่านเชื่อว่า วรรณคดีเรื่องนี้ควรจะอยู่ในสมัยอยุธยาตอนต้น ราว ๆ สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถหรือหลังจากนั้นเล็กน้อย แต่คงไม่ลงมาถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งอยู่ในสมัยอยุธยาตอนปลาย (แบ่งสมัยกรุงศรีอยุธยาตามประวัติศาสตร์)

เหตุผลประการต่อไปก็คือ เหตุผลทางรูปแบบของวรรณคดีไทย คือในสมัยสุโขทัยรูปแบบของวรรณคดีจะเป็นไปในแบบร้อยแก้ว แต่เป็นร้อยแก้วชนิดที่ต่างจากร้อยแก้วในปัจจุบัน คือเป็นร้อยแก้วที่มีลักษณะคล้องจองกัน วรรณคดีสมัยสุโขทัย 5 เรื่อง เป็นร้อยแก้ว 4 เรื่อง ร้อยกรองเพียงเรื่องเดียว ครั้นถึงในสมัยอยุธยาความนิยมในรูปแบบของคำ

¹³พระวรวาทย์พิสิฐ, เรื่องเดิม, หน้า ๗.

ประพันธ์เปลี่ยนไป ในสมัยอยุธยาตอนต้นมีความนิยมคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง มีลิลิต
โองการแข่งน้ำซึ่ง เป็นลิลิตโบราณ ยวนท้ายโคลงกันเป็นลิลิตกัน ในสมัยอยุธยาตอนปลายนิยม
แต่โคลงและฉันทเป็นพื้นเช่น โคลงเรื่องพาลีสอนน้อง โคลงเรื่องทศรถสอนพระราม และ
อนิรุทธคำฉันท์ พอถึงตอนใกล้จะเสียกรุงครั้งที่ 2 ก็นิยมแต่งกลอนเพลงยาวและกลอนบท
ละคร เพราะฉะนั้นเมื่อพิจารณาตามรูปแบบของคำประพันธ์ที่น่าที่จะเชื่อได้ว่าลิลิตพระลอ
นั้นแต่งในสมัยอยุธยาตอนต้นมากกว่า และควรจะเป็นยุคที่คลี่คลายความนิยมจากลิลิตโบราณ
ไปสู่ลิลิตสุภาพ เพราะในลิลิตพระลอยังมีรายโบราณและโคลงโบราณปรากฏอยู่ แสดงว่า
ลิลิตสุภาพที่เริ่มแต่งขึ้นยังมีรูปแบบของลิลิตโบราณปะปนด้วย

อีกประการหนึ่งมีหลักฐานอีกข้อหนึ่งว่าลิลิตพระลอแต่งก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์
มหาราชแน่นอนก็คือ หนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกชื่อ จินตามณี ที่พระโหราธิบดี
แต่งในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้คัดเอาโคลงลิลิตพระลอตอนหนึ่งไปเป็น
ตัวอย่างของการแต่งโคลงสุภาพนั้นคือ

เสียงลือเสียงเล่าอ้าง	อันใด พี่เอย
เสียงยอมยอยศไกร	ทั่วหล้า
สองเชื้อพี่หลับไหล	ลืมนั้น ฤาพี่
สองพี่คิดเองอ้า	อย่าได้ถามเฝ้า ¹⁴

จากเหตุผลในข้อนี้ควรจะกล่าวได้ว่า ลิลิตพระลอจะต้องเป็นบทประพันธ์ที่มีมา
ก่อนในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จนเป็นที่รู้จักถึงกับนำมาเป็นตัวอย่างในตำรา
จินตามณี

¹⁴พระโหราธิบดี, จินตามณี (พิมพ์ครั้งที่ 5, พระนคร : ศิลปাবรรณาการ, 2512), หน้า 32.

เหตุผลประการสุดท้ายของกลุ่มผู้คัดค้านที่ว่า ลิลิตพระลอควรแต่งก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช คือ เมื่อจากตอนต้นเรื่องมีรายโบราณที่เป็นตอนนำจากลิลิตพระลอ คือ

ศรีลิลิตอุททิชัย ไกรกรงอุดม เกษพุงฟ้า หล้าระริว

กลั้วทิมมา ระอานุกภาพ ปราบทุกทิศ ฤทธิรุกราม ปรากฏ-
พระนคร รอนลาวกาว ทาวคัตหัว ทักลึงกลาคความควน
ฝ่ายข้างยวนแพพาย ฝ่ายข้างลาวประลัย ฝ่ายข้างไทย -
ไชยศ คินยังประเทศพิศาล... 15

จากรายตอนนำนี้จะกล่าวได้ว่า ลิลิตพระลอควรแต่งหลังจากสมัยที่ไทยทำสงครามกับพวกลาว ซึ่งพวกลาวนี้ทางวรรณคดีหมายถึงชนชาติไทยเผ่าโยนกหรือลานนาทางทิศพายัพ¹⁶ ซึ่งในความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่าเป็นพวกเชียงใหม่ สงครามไทยกับเชียงใหม่ที่เลื่องลือเป็นที่ยิ่ง อยู่ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ฝ่ายไทยได้รับชัยชนะจนเกิดวรรณคดียอพระเกียรติคือยวนพ่ายโคลงฉันท์ ซึ่งแต่งขึ้นเพื่อสกุติพระเกียรติคุณของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ดังนั้นสงครามกับลาวหรือเชียงใหม่ตามที่ปรากฏในรายตอนนำนี้ อาจเป็นสงครามครั้งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็เป็นได้ ดังนั้นลิลิตพระลอนำจะแต่งหลังจากสงครามนี้เป็นต้นมา

จากเหตุผลทุกประการที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ามีผู้เชื่อว่าลิลิตพระลอนั้นควรจะอยู่ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หรือหลังจากนั้นไม่นานนัก ปัญหาต่อไปจึงอยู่ที่ว่าผู้แต่งควรเป็นใคร ซึ่งกลุ่มที่คัดค้านเชื่อว่า เมื่อลิลิตพระลอแต่งในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

¹⁵ลิลิตพระลอ, หน้า 1.

¹⁶ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์, ประชุมวรรณคดีไทยภาค 2 พระลอลิลิต (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2497), หน้า 9 - 10.

แล้ว ผู้แต่งควรจะแต่งเมื่อเป็นพระยุพราชแล้ว คอมาได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติได้รับ-
สถาปนาเป็นพระมหากษัตริย์ภายหลัง โดยใช้หลักฐานจากคำประพันธ์บางบทในลิลิตพระลอ
เช่น

สรวลเสียงขับอ่านอ้าง	โกปาน
ฟังเสนาะโคปน.	เปรียบได้
เกลากลอนกลาวกลกานท์	กลกลอม ใจนา
ถวายบ่าเรอท้าวไท	ชิราชผู้มีบุญ ¹⁷

คำประพันธ์บทนี้แสดงว่าผู้แต่งนั้นมีใช้พระมหากษัตริย์ในเวลานั้น ผู้แต่งมีจุด-
ประสงค์ในการแต่ง เพื่อถวายองค์พระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่อยู่ในขณะนั้น และโคลงสี่สุภาพ
อีก 2 บทในตอนท้ายที่ว่า

จบเสรีจมหาราชาเจ้า	นิพนธ์
ขอยศพระลอกคน	หนึ่งแท้
พี่เลี้ยงอาจเอาคน	ตายก่อน พระนา
ในโลกนี้สุดแล้ว	เลิศล้ำคุณสวรรค ¹⁸

และ

จบเสรีจเขวาราชาเจ้า	บรรจง
กลอนกลาวพระลอบยง	ยิ่งผู้
ใครฟังยอมไหลหลง	ฤาฉิม ฟังนา
ศิเรกแรกรักชู	เต็มแท้รักจริง ¹⁹

¹⁷ลิลิตพระลอ, หน้า 2

¹⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 162.

¹⁹เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

โคลงทั้งสามบทนี้พอจะนำมาสรุปได้ว่า ตัวผู้แต่งนั้นแต่งลิลิตพระลอในขณะที่เป็นพระยุพราชและต่อมาได้ครองราชสมบัติ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้พอจะสรุปได้ว่า ผู้ที่ศึกษาลิลิตพระลอมีความเชื่อแยกไป 2 ทาง กลุ่มหนึ่งเสนอว่า ลิลิตพระลอเป็นบทประพันธ์ที่เป็นพระราชนิพนธ์ของ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และอาจมีพระยาวราชช่วยเหลือในการคัดลอก โดยการใช้ความหมายจากคำว่า มหาราช หมายถึง สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ยาวราช หมายถึง เจ้าฟ้าอภัยทศ โดยมีผู้คัดค้านมากมาย กลุ่มที่คัดค้านให้ความเห็นว่า การศึกษาวรรณคดีควรศึกษาจากภาษาที่ปรากฏอยู่ เพื่อศึกษาสมัยของ ดอยคำ ตลอดจนศึกษารูปแบบของคำประพันธ์อันเป็นที่นิยมกันในแต่ละยุคแต่ละสมัย นอกจากนี้ยังอ้างหลักฐานที่ปรากฏในจินตคามณี ซึ่งเป็นหนังสือแบบเรียนเล่มแรกของไทย และจากรายนำเรื่องในตอนต้นของลิลิตพระลอ ซึ่งสรุปได้ว่าลิลิตพระลอควรแต่งก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และควรอยู่ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถหรือหลังจากนั้นเล็กน้อย ซึ่งควรแต่งหลังจากมีชัยชนะจากการทำสงครามกับเชียงใหม่ ผู้แต่งควรจะแต่งในขณะที่เป็นยุพราช ตามเนื้อความในคำประพันธ์ที่ยกมาข้างต้นนั้น และได้ครองราชสมบัติสืบต่อมา

เหตุผลของฝ่ายคัดค้านเป็นเหตุผลที่น่าเชื่อถือ จึงปรากฏว่ามีผู้ที่สนับสนุนความคิดนี้มากมาย เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ปรากฏว่า ได้กล่าวว่า

... ผู้แต่งลิลิตพระลอนั้นเมื่อแต่งยังเป็นพระราชโอรสและต่อมาได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน โคลงทวยลิลิตบทที่ว่า ยาวราชเจ้าบรมวงศ์ แต่งก่อนโคลงบทที่ว่า มหาราชเจ้านิพนธ์ ครั้นเมื่อรวบรวมฉบับชำระหนังสือเรื่องพระลอในกาลครั้งใดครั้งหนึ่ง อาจเป็นเมื่อแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์พบโคลง 2 บทนั้น จึงรวบรวมเขียนไว้ในฉบับชำระใหม่ด้วยก็เลยติดอยู่ ปัญหาขอที่ว่าลิลิตพระลอแต่งเมื่อใด ขอนักคิดสันโดษเห็นว่าแต่งก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะหนังสือจินตคามณีที่พระโหราธิบดีแต่งในรัชกาลนั้น ได้คัดเอาโคลงลิลิตพระลอ บทที่ว่า

เสียงลือเสียงเล่าอ้าง	อันใด พี่เอย
เสียงยอมยอยศโคตร	หัวหล้า
สอง เชื้อพี่หลับไหล	ลืมนั่น ฤาพี่
สองที่คิดเองอา	อย่าไถถามเมื่อ

มาใช้เป็นแบบโคลงสี่สุภาพ เพราะเอกโทตรงตามคำรวมค
ทุกอย่าง นอกจากหนึ่งสี่จินตามุณียังมีเงื่อนงำอื่นเป็นที่นา
สังเกตอีกคือ หนึ่งสี่จบทุกตอนแต่ครึ่งกรุงศรีอยุธยาต่างกัน
เป็น 3 ตอน ตอนต้นนับแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลก-
นาถมาขอบแตงลิลิตกันเป็นพื้น มีลิลิตโองการแข่งนำ ลิลิต
ยวนพ่ายและลิลิตพระลอ เป็นตัวอย่างส่วนวนทันเวลากันทั้ง
3 เรื่อง ซึ่งเห็นไควาในสมัยนั้นยังไม่รู้ตัววาคณะและเอก
โทเนนุสำคัญเท่ากับคำ รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
ขอบแตงโคลงและฉันทกันเป็นพื้น มีโคลงพระศุริมโหดกับ
ทั้งโคลงเบ็ดเตล็ดเป็นตัวอย่าง ส่วนฉันทก็มีเรื่องสมุทรโฆษ
และเรื่องอนิรุทธเป็นตัวอย่าง ถึงตอนปลายนับแต่รัชกาล
พระเจ้าบรมโกศขอบแตงกลอนเพลงยาวกันเป็นพื้น ซึ่งตัว
อย่างมีอยู่มากในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางและตอนปลาย
หาปรากฏวาทะลิลิตเรื่องใดไม่

จึงเห็นถือเป็นยุติได้ ลิลิตพระลอนั้นแต่งในกรุงศรีอยุธยา
ตอนต้นราวในระหว่าง พ.ศ. 1991 จนถึง พ.ศ. 2079
ส่วนผู้แต่งนั้นจะว่าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดยากจะ
เป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 หรือสมเด็จพระรามาธิบดี
ที่ 2 หรือสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร พระองค์ใดพระ
องค์หนึ่งก็ไต่ทั้งนั้น เป็นอันรู้ไม่ได้แน่²⁰

²⁰สมเด็จพระยาจักรพรรดิราชานุภาพ, สมาคมนครคดี (พระนคร : โรงพิมพ์
พระจันทร์, 2516); หน้า 188 - 189 (พิมพ์ในงานปลงศพ นายเกษ คงสายสินธุ์ ณ
เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 24 มิถุนายน, 2516).

พระมติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นการสนับสนุนข้อคิดเห็นว่าเรื่อง
 ลิลิตพระลอ นั้นควรจะอยู่ก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยใช้เหตุผลในเรื่องรูปแบบ
 วรรณคดีในการอ้างอิง มีผู้ที่ต่างให้ข้อคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางในการสันนิษฐานเกี่ยวกับ
 ผู้แต่งและสมัยที่แต่งเรื่องลิลิตพระลอ เหตุผลที่น่าสนใจของบุคคลอีกท่านหนึ่งคือ ศาสตราจารย์
 จารีย์ ม.ร.ว. สุนันทาติ สวัสดิ์กุล กังนคือ

...ลิลิตพระลอเป็นเรื่องที่ตั้งในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น
 เป็นเรื่องที่มีสำนวนการบรรยายเกี่ยวกับมหาชาติคำหลวง
 ไคลงกำสรวลศรีปราชญ์ ยวนพ่ายและทวาทศมาส เนื้อเรื่อง
 เป็นนิทานปรัมปราของไทยโบราณทางเหนือ เข้าใจกันว่าเป็น
 เรื่องจริง โดยอ้างหลักฐานหนังสือไทยโบราณสุภาษิตและ
 พงศาวดารโยนกกล่าวไว้ พระลอจะ เป็นคนที่อยู่ในสมัยเดียวกับ
 ท้าวสูงหรือเจือง (เรื่องท้าวสูงหรือเจืองฉบับกรมศิลปากร
 พ.ศ. 2485 หน้า 324) เรื่องพระลอเกิดขึ้นในระยะ
 หนึ่ง ประมาณ พ.ศ. 1616 - 1693 หลักฐานที่น่ามาอ้างว่า
 ลิลิตพระลอแต่งในสมัยอยุธยาตอนต้นมี ดังนี้

1. เหตุผลด้านภาษา พระลอมีกาษาใกล้เคียงสมัยสุโขทัย
 และอยุธยาตอนต้นมากกว่าจะเหมือนสมัยอยุธยาหลัง คำบาง
 คำ เช่น ชินแล แวน อรรแดง ขาเคิกซาเสื่อ เมื่อ จรหล่า
 แจก เหลานี้เป็นตัวอย่างคำรุ่นเก่า พบในหลักศิลาจารึก
 มหาชาติคำหลวงและยวนพ่าย หนังสือแต่งในสมัยพระนารายณ์
 เช่น สมุทรโฆษ หรือ อนิรุทธไม่มีคำเช่นนี้

2. เหตุผลด้านประเพณี ปรากฏว่าพระศพของ 3 กษัตริย์
 คือของ พระลอ พระเพื่อน พระแพง บรรจุไว้ในโลงทอง
 เข้าใจว่าเป็นประเพณีเดิมของเรา ตามประวัติศาสตร์มีกล่าว
 ถึงการบรรจุพระศพของพระเจ้าแผ่นดินในพระโกศ ดาลิลิต
 พระลอแต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจริง พระศพของ
 กษัตริย์ทั้ง 3 ก็น่าจะใส่เข้าโกศตามธรรมเนียม แทนที่จะบรรจุ
 โลงทอง เพราะรัชกาลสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นเวลา
 ภายหลังพระเอกาทศรถประมาณ 60 ปี แม้วรรณคดีสมัยหลังเช่น
 อิเหนา อภัยของอิเหนาก็เข้าโกศทั้งที่มีได้เป็นเรื่องของไทย

3. เหตุผลค่านับหลักคุณูปการกว่าร้ายและโคลงในลิลิตพระลอมีลักษณะเจือปน คือมีรายโบราณและโคลงก้นปนอยู่ด้วย จึงเป็นขอชวนให้คิดว่า โคลงก้น รายโบราณนั้นมีอยู่ทุกส่วน การเขียนโคลงสุภาพนั้นเป็นของมาทีหลัง ทำนองว่าแกง ๆ ไปแล้วใกล้ลักษณะที่ไพเราะกว่าของเดิมเขา ลิลิตพระลอจึงเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของการกลายจากโคลงก้นมาเป็นโคลงสุภาพและการกลายยังไม่สนิทนัก แต่ในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น โคลงสุภาพเป็นโคลงที่เล่นกันแพร่หลายแล้ว กับทั้งยังมีโคลงสุภาพผสมบรรณอีกด้วย ส่วนในลิลิตพระลอจะพบเสมอว่าใช้โคลงในคำที่ 4 - 5 ของวรรคตอน อันเป็นลักษณะโคลงก้นวิวิธรมลลี จึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นอีกประการหนึ่งว่าลิลิตพระลอมีลักษณะการแต่ง เกากวาวรรณคดีสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

4. เหตุผลทางคุณค่าประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ของระยะเวลา นั้น ขอความเริ่มเรื่องของลิลิตพระลอกล่าวไว้ในรายหน้า เรื่องว่า "...ฝ่ายชายยวนแพพาย ฝ่ายขางลาวประลัย ฝ่ายขางไทยไชเยศ..." เป็นการแสดงถึงสงครามระหว่างอยุธยาและลานนา ซึ่งฝ่ายลานนาไทยเป็นฝ่ายแพ สอดคล้องพงศาวดารไทยใคความว่า ไทยกรุงศรีอยุธยารบกับไทยลานนาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ครบกับเรื่องยวนพาย ขอความในลิลิตพระลอมีกล่าวไว้ เขียนขึ้นเพื่อ "ถวายบำเรอท้าวไทจิราชนมัญญ์" จึงน่าจะเป็นหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบรมไตรโลกนาถกับยวนพาย

ยังมีโคลงที่ 618 กล่าวถึงพระศรีสรรเพชญ์ พระพุทธรูปองค์ใหญ่สูง 8 วา หุ้มด้วยทองคำหนัก 20380 บาท (286 ชั่ง) หล่อเมื่อ พ.ศ. 2043 ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ขอความในโคลงนั้นมีว่า

สองมาเรียบดอกไม้	ถวายรูปเทียนทองไหว
พระบาทสร้อยสรพรเพชญ์	หนึ่งรา

การกล่าวถึงพระศรีสรรเพชญ์เช่นนี้ เป็นเครื่องแสดงว่าวิญญูแห่งอกมิไคที่จะเอาเหตุการณ์สำคัญอันเป็น เรื่องกินแทนของระยะเวลาของขุนไว้ในบทประพันธ์ที่แต่ง พระพุทธรูปองค์เป็นพระพุทธรูปที่สูงที่สุด ย่อมเป็นธรรมดาที่คนในสมัยนั้นจะชื่นชม

ยีนดี และถือเป็นผู้เกิดเหตุการณ์สำคัญของระยะเวลานั้น จึงเป็นอีก
ประการหนึ่งที่ทำให้สันนิษฐานว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีสมัย
อยุธยาตอนต้น ใกล้เคียง ๗ เวลาสร้างพระพุทธรูปองค์

5. พิจารณาคำว่า "มหाराช" และ "เขวาราช" ตาม
โคลงข้างท้ายที่ว่า "จบเสรีจมหาราชเจาณีพูนช" และ "จบเสรีจ
เขวาราชเจ้า บรรจง" ขอขยายความตามที่ได้สมเด็จกรมพระยา-
คำวรวงศ์วานภาพประทานความเห็นไว้ในเรื่องนว่า มหाराช-
เจาณีพูนชนั้น หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งตั้ง แต่อีกบท
หนึ่งว่า เขวาราชเจ้า บรรจงนั้น หมายความว่า พระราชบุตร
ของพระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งตั้ง สันนิษฐานว่าแต่งลิลิตพระลอนั้น
เมื่อแต่งยังเป็นพระราชโอรส และต่อมาได้รับรัชทายาทเป็น
พระมหากษัตริย์ และโคลง 2 บทนี้เป็นของแต่งเพิ่มขึ้นภายหลัง
เดิมเห็นจะเขียนเอาไว้ในหนังสือลิลิตพระลอในกาลครั้งใดครั้ง
หนึ่ง จึงได้รวมเขียนไว้ในฉบับชำระใหม่ด้วยโคลง 2 โคลงนี้
ก็โดยที่ค้อย... ถ้าโคลง 2 โคลงนี้มีได้เป็นการแต่งเสริมขึ้น
ทีหลังแล้ว ก็อาจหาหลักฐานไ้ความหาราชนั้นคือพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง และพระเขวาราชก็คือเจ้านายพระ-
องค์ไหนที่ทำงานร่วมกันด้วยความสนิทสนมทั่ว ๆ ทั่วว่า มหाराช
คือ พระนารายณ์ และ เขวาราช คือเจ้าฟ้าอภัยทศนั้นน่าจะ
เป็นไปได้ เพราะ 2 พระองค์นี้ไม่สอ้อชยาศรัยกันพอจะ
ร่วมงานกันได้ จึงควรเป็นมหाराชกับเขวาราชคนอื่น และคนที่
เหมาะด้วยเหตุผล คือ สมเด็จพระรามาริบทที่ 2 คือ มหाराช
ผู้แต่ง และ เขวาราช ที่คัดเขียนคือ สมเด็จพระบรมราชาที่ 4
หรือสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร²¹

003669

²¹ม.ร.ว. สุนชชาติ สวัสดิ์กุล, วารสารสมาคมค้นคว้าวิชาแห่งประเทศไทย,

- ฉบับที่ 3 (สิงหาคม, 2488), หน้า 70 - 114.

สรุปข้อคิดเห็นจากการสอบสวนการแต่งลิลิตพระลอของ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. สุนทรชาติ สวัสดิ์กุล ลิลิตพระลอควรเขียนก่อนสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ผู้แต่งคือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ซึ่งครองราชย์ในปี 2034 - 2072 ส่วนพระเยวราชผู้คัด เขียนนั้นคือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 หรือ สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูรผู้ เป็นราชโอรส

ความเห็นของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ และ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. สุนทรชาติ สวัสดิ์กุล นั้น ผู้ที่ได้ศึกษาลิลิตพระลอในสมัยก่อนมีความเห็นคล้ายตาม เนื่อง จากเห็นว่า เหตุผลต่าง ๆ นั้นประกอบด้วยหลักฐานทางภาษา ประวัติศาสตร์และประวัติ วรรณคดีมากกว่าที่จะตีความง่าย ๆ จากคำว่า มหาราชและเยวราช ผู้วิจัยเองก็เห็นด้วย โดยเฉพาะในข้อที่ว่า เรื่องลิลิตพระลอนั้น ควรแต่งหลังจากที่ได้รับชัยชนะจากการทำ สงครามกับเชียงใหม่ เพราะจากการทำสงครามครั้งนี้เท่าที่ทราบมีขุนพ่ายโคลงคังเป็น วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบรมไตรโลกนาถเกิดขึ้น พอจะแสดงให้เห็นถึงความรู้สึก ของคนไทยในขณะนั้นว่ามีความภาคภูมิใจจากการทำสงครามครั้งนี้อย่างยิ่ง ดังนั้นวรรณคดี ในเชิงยกพระเกียรติพระมหากษัตริย์ก็ควรจะมีอีก ซึ่งในตอนต้นของลิลิตพระลอก็เป็น วรรณคดีที่กล่าวลักษณะเชิงยกพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ในสมัยนั้นด้วย เหตุผลอีก ประการหนึ่งคือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ได้ประสูติที่เมืองเหนือ มีพระราชมารดาเป็นชาว เหนือและเคยครองเมืองพิษณุโลกซึ่ง เป็นเมืองเหนือเมื่อครั้งยังเป็นพระมหาอุปราช จาก การที่พระองค์ได้คลุกคลีกับชาวเหนือเช่นนี้ อาจเป็นไปได้ว่าพระองค์ต้องรู้เรื่องราวเกี่ยว กับพระลอ ซึ่งคาดว่าเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นทางเหนือ แล้วจึงนำมาแต่งเป็นเรื่องราวขึ้น ตามเนื้อเรื่องเดิม

วินิจฉัยเกี่ยวกับเมืองและสถานที่ในลิลิตพระลอ

เมืองในลิลิตพระลอมีอยู่ 2 เมืองคือ เมืองสว่างและเมืองสรอง ตามที่เล่าคือ สืบกันมาว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นทางภาคเหนือของไทย จึงเห็นควรที่จะได้ทราบ ว่าเมืองนั้น ๆ ควรจะอยู่ ณ ที่ใดในปัจจุบัน ในลิลิตพระลอได้กล่าวถึงสถานที่ของเมืองว่า

กล่าวถึงขุนผู้ท้าว นามท้าวแมนสรวง เป็นพระยา
หลวงผานเผา เจ้าเมืองสรวงมีศักดิ์ รมีอัศเทพีพิลาส
ชื่อนางนาฏบุญเหลือ ลวนเครือท้าวเครือพระยา, สาว
โสฎาพระสนม ถวนทุกกรมก้านัด มุนตรีคัลคัมคัง ช่าง
มามังมทิมา โยธาเกียรติคุณเหล่า หมทกลาทหาร เผา
ภบาลนงเนื่อง เมื่งุออกมากรมยศ ท้าวธุมมีเอวารสราช
ไปถูก ชื่อพระลอกลิลกรมท่า ทิศตะวันตกทลา แกลงไล
สีมา ทานนา²²

เมืองสรวงอยู่ทางทิศตะวันตกตามเนื้อเรื่องที่บรรยายไว้ ส่วนเมืองสรวงนั้น
อยู่ทางทิศตะวันออก ดังที่ได้บรรยายไว้ว่า

มีพระยาหนึ่งใหญ่ ชโลทรทรงนามกร พิมพิสาครราช
พระบาทเจ้าเมืองสรวง สมบัติสองราชา มินทิมาเสมอกัน
ทิศตะวันออกไทท้าว อะคราวครอบครองยศ...²³

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. สุนนชาติ สวัสดิ์กุล ได้แสดงความเห็นถึงสถานที่ตั้งของ
เมืองทั้งสองไว้ว่า

ถ้าพิจารณาจากเรื่องท้าวสูงหรือเจ็อง ประกอบกับภูมิ-
ประเทศในปัจจุบันควยแล้วจะเห็นว่า ท่องที่อันเกิดนิยายเรื่อง
นี้ อยู่ในบริเวณเดียวกันกับอาณาเขตของท้าวเจ็อง หรือขุน
เจ็องในพงศาวดารโยนก เมื่อกล่าวถึงเมืองชั้นของท้าวเจ็อง
นั้น อาจว่าเมืองกาหลง เป็นเมืองหนึ่งที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง
อาณาเขตท้าวเจ็อง จึงปรากฏว่า แตนลอยู่ในเรื่องท้าวสูงหรือ
เจ็อง ซึ่งกรุงกาหลงอยู่ก็มีโอกาสไปช่วยพาสวนรบกับท้าวสูง
ไค ตามที่ได้พิจารณาจากพื้นภูมิประเทศแถบนี้ในปัจจุบัน นอก
จากจะพบเมืองกาหลงและแม่น้ำกาหลงแล้ว ยังมีเมืองในบริเวณนี้

²²ลิลิตพระลอ, หน้า 2.

²³เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

อีกเมืองหนึ่ง เรียกว่า เมืองสอง คล้ายชื่อเมืองสรองในลิลิตพระลอ อยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมตอนเหนือของอำเภอรองวางจังหวัดแพร่ ภูมิประเทศในลิลิตพระลอคล้ายกับภูมิประเทศทางหัวเมืองฝ่ายเหนือของไทยในปัจจุบันนี้ไม่มีไคทางกัน ทั้งเมืองสรองนี้อยู่ทางตะวันออก จากเมืองสรวงถึงเมืองสรองทุ่งงามแม่น้ำกาหลง เมืองสรองปัจจุบันอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำกาหลง พิจารณาจากท้าวสูงหรือเจือง เมืองแมนสรวงก็คือเมืองกาหลงที่อยู่ในเขตอำเภอแจ้ห่ม ลำปาง ก็น่าเป็นไปได้ เพราะเมืองกาหลงอยู่ทางตะวันตกของเมืองสรอง

นอกจากนี้ถ้าจะพิจารณาจากชื่อเมืองในบุรีเวทนั้นก็มีเมืองล่อ ซึ่งไม่ทราบว่าจะมีความสัมพันธ์กับเรื่องพระลอหรือไม่ เมืองนี้อยู่ทางเหนือของเมืองสรองนับว่านอกประเด็น นอกจากเมืองล่อก็มีอำเภอแมสรวยชนกับจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน หากพิจารณาถึงการเพี้ยนเสียงแล้ว แมสรวยกับแมนสรวงก็น่าจะไปได้กันไค เมืองนี้อยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองสรอง แต่พิจารณาจากหลักฐาน เมืองแมนสรวงน่าจะอยู่ที่เมืองกาหลงมากกว่า²⁴

สรุปความเห็นตามความเห็นของ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. สุนชชาติ สวัสดิ์กุล นี้ ท่านมีความเห็นว่า วรรณคดีเรื่องท้าวสูงหรือเจืองนี้มีความสัมพันธ์กับเรื่องพระลอ และเมืองในเรื่องท้าวสูงหรือเจืองนี้มีเมืองสองที่คล้ายกับชื่อเมืองสรองในลิลิตพระลอ ซึ่งมีคำบดที่ตรงนามในเรื่อง และเมืองสรวงควรจะได้แก่เมืองกาหลง ซึ่งอยู่ในอำเภอแจ้ห่มจังหวัดลำปาง หรืออาจจะเป็นอำเภอแมสรวยซึ่งอยู่ในจังหวัดเชียงรายในปัจจุบันนี้ แต่ท่านเองมั่นใจว่าจะ เป็นอำเภอแจ้ห่มจังหวัดลำปางมากกว่า

²⁴ม.ร.ว. สุนชชาติ สวัสดิ์กุล, เรื่องเดิม, หน้า 60 - 69.